

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
Természettudományi Kar

Földtudományok Doktori Iskola

Ph.D. értekezés tézisei

**A „Pannon borrhéió” agrárföldrajzi és borturisztikai
értékelése**

Máté Andrea

PÉCS, 2007

A doktori program címe: *Földtudományok Doktori Program*

vezetője: Prof. Dr. TÓTH JÓZSEF D.Sc.
egyetemi tanár, a földrajztudomány doktora,
Rector Emeritus
PTE TTK Földrajzi Intézet,
Társadalomföldrajzi és Urbanisztikai Tanszék

A doktori témacsoport címe: *Terület- és településföldrajz*

vezetője: Prof. Dr. TÓTH JÓZSEF D.Sc.
egyetemi tanár, a földrajztudomány doktora,
Rector Emeritus
PTE TTK Földrajzi Intézet,
Társadalomföldrajzi és Urbanisztikai Tanszék

A disszertáció tudományága: *Társadalomföldrajz*

témavezetője: Dr. SZABÓ GÉZA Ph.D.
egyetemi docens,
tanszékvezető
PTE TTK Földrajzi Intézet,
Magyarország Földrajza Tanszék

I. BEVEZETÉS, CÉLKITÚZÉSEK

Magyarország 2001-ben – a KSH szőlő- és gyümölcsös ültetvény-összeírás adatai alapján – 92000 ha szőlőterülettel rendelkezett, amely 14000 ha-os (13%) csökkenést mutat a rendszerváltozás óta. Az Osztrák Bormarketing Szolgálat becslése alapján azonban 2005-ben már csak 83000 ha szőlőterület van hazánkban, amelyen 22 borvidék osztozik. A borvidékek területe folyamatosan csökken, az ültetvények elaprózódtak, jelentős részük elöregedett, illetve parlagon van. A területi veszteség megmutatkozik a bortermelés mennyiségében is. Az átlagos termelés évente 3,5–4,5 millió hl között mozog, amelyet az időjárás jelentősen befolyásol. Az ország évi borfogyasztásától (26-30 l/fő/év) függően változik az exportra szánt bor mennyisége. A rendszerváltozás után a privatizáció és kárpótlás révén családi gazdaságok indultak fejlődésnek, a külföldi tőke megjelenésével pedig több szocialista nagyüzem modernizálására került sor, miközben a szőlőművelés még mindig a jelentős kézi munkaerőt igénylő agrárágazatok közé tartozik.

A nemzetközi piacon jelentkező túltermelési válság miatt, egyre nehezebb exportpiacot találni a magyar borok számára. Az Európai Unió jelenleg is azon dolgozik, hogy a borpiaci kihívásokra felkészítse az ágazatot és azt versenyképessé tegye. Az előzetesen megfogalmazott uniós javaslatok között szerepel a szőlőültetvények kivágásának ösztönzése és ennek pénzügyi támogatása. Ez a jövőkép a hazai csökkenő szőlőterületekre további negatív hatással lehet.

A borvidékek kapcsolata a turizmusfejlesztéssel és a vidékfejlesztéssel kiemelt jelentőségű, hiszen agrár, élelmiszeripari és turisztikai terméket egyszerre kezel, így egyszerre igényel termelői, feldolgozó és szolgáltatói infrastruktúrát. Az ágazat sikere a térség sikere is, ezáltal marketing értéke a régió és települései számára nélkülözhetetlen lehetőség.

E folyamatok figyelembevételével végeztem el a Dél-Dunántúl négy (Szekszárdi, Tolnai, Villányi, Pécsi) borvidékének agrárföldrajzi és borturisztikai értékelését. A vizsgálat célterületének kiválasztásakor a következő dilemma előtt álltam: vagy a Dél-Dunántúli Statisztikai Tervezési Régió borvidégeit (Szekszárdi, Tolnai, Villányi, Pécsi, Balatonboglári) vizsgálom, vagy egy újfajta kezdeményezést, a termelői összefogáson alapuló, most formálódó „Pannon borrhéiót” és borvidégeit (Szekszárdi, Tolnai, Villányi, Pécsi). Az utóbbi vizsgálati terület mellett döntöttem újszerűsége miatt, azonban a borrhéio kialakulatlansága folytán a kifejezést egyelőre idézőjelben használom a főcímbe, és kutatásomban értékelem a borrhéio létjogosultságát. A borrhéio kifejezést egyre többen használják, ezért fontosnak tartom az értelmezését. A vizsgált témakörökön belül a Szekszárdi borvidék helyzetét emelem ki esettanulmányok formájában, amelyek a borvidék sajátos fejlődési útját és a „Pannon borrhéioiban” betöltött szerepét értékelik.

Dolgozatom összefoglaló célja, hogy a Dél-Dunántúl négy (Szekszárdi, Tolnai, Villányi, Pécsi) borvidékének helyzetéről összefoglaló komplex földrajzi értékelést adjak, melynek során bemutatom a borvidékek közötti hasonlóságokat és különbségeket. Ezek alapján a célkitűzéseim a következők:

- Az agrár-, turizmusföldrajzi és szociálgeográfiai módszertan ismeretében összeállítani azt a szempontrendszer, amellyel egy borrégió komplex földrajzi vizsgálata kialakítható.
- Értelmezni a borrégió fogalmát, létjogosultságát: létezik-e jelenleg Pannon borrégió, szükség van-e a Pannon borrégióra, mint egy újabb szintű területi egységre.
- Értékelni a terroir, vagyis a termőhely természet- és társadalomföldrajzi adottságait, a borvidékek szőlőterületének mennyiségi és minőségi, szőlő- és bortermelésének időbeli, térbeli és szerkezeti változásait.
- A statisztikai adatok, kérdőívek, interjúk eredményeinek figyelembevételével értékelni a szőlészet, borászat foglalkoztatási sajátosságait, üzemszerkezetét.
- A borturizmus növekvő jelentőségének vizsgálata és a vonzerők borturisztikai szempontú értékelése. Esettanulmány formájában a Tolna megyei lakosság és önkormányzatok borturizmushoz való viszonyát értékelni.

II. KUTATÁSI MÓDSZEREK

A fenti célkitűzéseknek megfelelően áttekintettem a témakör szakirodalmát, kiértékeltem a rendelkezésre álló statisztikai adatokat, kérdőíves felmérést, interjúkat készítettem, valamint terepbejárásokat végeztem.

1. Kérdőíves felmérés

A Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Főiskolai Kar Terület- és Településfejlesztési Kutatási Központja szervezésében 2004-ben teljes körű önkormányzati és reprezentatív lakossági megkérdezésre került sor Tolna megyében. Ennek keretében komplex területfejlesztési témakört érintő kérdőívet dolgoztunk ki. A kérdőív borturizmus fejezetének elkészítése mellett feladatomból volt a teljes felmérés szerkesztése, összeállítása, és a résztvevő kutatók munkájának koordinálása. A felmérések technikai lebonyolításához a KSH Tolna Megyei Igazgatóságának segítségét vettük igénybe.

A vizsgálat során az önkormányzati felméréshez mind a 108 Tolna megyei település, a lakossági megkérdezéshez pedig 500 fő került kiválasztásra, akik nemre, korra, településnagyságra reprezentálták Tolna megye társadalmi szerkezetét. Az alapos előkészítésnek köszönhetően a vizsgálat igen sikeresen zajlott le, a válaszadás 100 %-os volt. A kérdőíves felmérés turizmus, borturizmus témaköréhez kapcsolódó adatait és számított eredményeit a dolgozat esettanulmányaiban dolgoztam fel. Az értékelés során számos ábrázoló módszert, összefoglaló táblázatot, és különböző diagram típusokat alkalmaztam, amelyek jól mutatják a lakosság és önkormányzat eltérő véleményét a turizmusról, illetve borturizmusról.

2. Interjú készítés

Az interjúk, beszélgetések alanyai a dolgozatban: borászok, borászatok munkatársai, borutak menedzserei, agrár- (hegyközség, AMC) és turizmus (Tourinform iroda) szektor szakemberei. Mivel a dolgozatban kiemelt helyen kezelem a Szekszárdi borvidéket, ezért az interjúk nagyobbik részét ezen a borvidéken végeztem.

3. SWOT elemzés

Egy település, vagy régió erősségeinek (Strengths), gyengeségeinek (Weaknesses), lehetőségeinek (Opportunities), és veszélyeinek (Threats) teljes körű értékelését végezhetjük el a SWOT elemzés módszerével. A tematikus SWOT elemzés alkalmas volt arra, hogy meghatározott szempontok (pl. természeti adottságok, társadalmi tényezők, infrastruktúra, termelési sajátosságok, intézményrendszer, borturisztikai kínálat, marketing, finanszírozás, törvényi szabályozás) alapján a borvidékek átfogó vizsgálatát végezzem el, melyből következtetéseket tudtam levonni a borvidékek jelenlegi helyzetéről, jövőbeli fejlesztéséről. Ez részben válaszokat ad a „Pannon borrhégy” létezésére, létjogosultsága mellett, vagy ellen.

4. Vonzerőleltár

A vonzerőleltár egyrészt területi alapon meghatározott jelentőségű, különböző hatókörű (nemzetközi, országos, regionális, helyi) vonzerők összessége, másrészt tematikus szempontok szerint rendezett vonzerők összessége. Az első országos turisztikai vonzerőleltár 1997-ben készült el, mely megkísérelte összefoglalni és minősíteni a hazai vonzerőkínálatot. (A vonzerőleltár már az Interneten is elérhető volt.) Bár sok kritika érte az összeállítást, azonban azóta sem készült el a javított, felújított változata. A vonzerőleltárt folyamatosan frissíteni kell, mivel a vonzerők állapota évről évre változik, újak jöhetnek létre, vagy mehetnek tönkre, így turisztikai hasznosításuk időlegesen, vagy véglegesen megszűnhet. A dolgozatban a vonzerőket borturizmus szempontjából értékelem, mintaterületnek pedig a Szekszárdi borvidéket választottam.

5. Statisztikai adatok

A Központi Statisztikai Hivatal népszámlálás adatai, idegenforgalmi statisztikai, mezőgazdasági felmérései meghatározó jelentőségűek a kutatási téma feldolgozásához. A statisztikai adatok segítségével bizonyítható a borvidékek területi, üzemszerkezeti változása, értékelhető a vizsgált terület társadalmi, agrárfoglalkoztatási helyzete és a borturizmus infrastrukturális háttere. A dolgozatban, ahol lehetőség nyílt rá a településsoros adatokból számított borvidéki, valamint borrhégyos adatokkal dolgoztam. A kistérségi adatokat nem használtam, mivel a borvidékek határai átlépik a kistérségi határokat, ugyanakkor több esetben csak megyei adatokkal tudtam dolgozni, mivel kisebb egységre nem állt rendelkezésre információ.

6. Jogszabályi háttér: törvények, rendeletek

A borvidékek és borrhégyok vizsgálatánál figyelemmel kell kísérni a jogi háttér alakulását, hiszen ezek határozzák meg a szőlészet és borászat alapfogalmait, valamint 1893 óta a borvidékek területi lehatárolását, megnevezését, a telepíthető szőlőfajtákat, az alkalmazható technológiát, az értékesítés és a támogatások keretét. Az elmúlt száz év alatt egyre több rendelet született az ágazathoz kapcsolódóan, így egyre több szabálynak kell a termelőknek megfelelniük, sőt egyes intézkedések évről-évre módosulnak. Az Európai Unió csatlakozása óta már az unió szabályai is érvényesek a hazai szőlő- és bortermeletben.

III. EREDMÉNYEK

1. A borrégió vizsgálatának kapcsolata a földrajz tudományterületeivel, és agrárföldrajzi vizsgálatának szempontrendszere

- A természetföldrajz segítségével a szőlő- és bortermelés természeti alapjait értékeltem, különös tekintettel a domborzati, a klíma és talajviszonyokra, melyek leginkább befolyásolják a termelés mennyiségi és minőségi paramétereit, valamint egyediségét.
- Munkámban külön hangsúlyt fektettem az agrárföldrajzi vizsgálatokra, melybe a mezőgazdasági termelés mellett az élelmiszeripari tevékenység is belefoglaltam, mert a szőlőművelés mezőgazdasági, míg a bortermelés élelmiszeripari tevékenység, így egymásra épülése alapvető és szétválaszthatatlan. Az agrárföldrajz azonban az agrárgazdaság általános és alapvető természeti és gazdasági tényezői mellett számos faktor szerepét alig, vagy nem értékeli. Ilyen elemek például a borrégió humán erőforrása és borturisztikai értékelése, amelyeket a vizsgálatban fontosnak tartok. (1. táblázat)
- A népesség- és településföldrajz segítségével a borrégió társadalmi szerkezetét, foglalkoztatási helyzetét (különös tekintettel az agrárnépességre), a bortermeléshez kapcsolódó sajátos településszerkezetét (pincefalvak) vizsgáltam.
- A turizmusföldrajznak egyre markánsabb szerepe van a gazdaságföldrajzon belül, ahogy a turizmus gazdasági jelentősége is növekszik. A borrégiót nem pusztán agrárterméket előállító tájként kezelem, hanem desztinációnak, turisztikailag hasznosítható célterületnek is tekintem, mivel a borvidékek napjainkban kedvelt vonzerők, az agrárnépesség egy része pedig turisztikai szolgáltató tevékenységet folytat. A szőlő- és bortermelés kapcsán kialakult sajátos településszerkezeti formák, például a pincefalvak, szőlőhegyi présházak a turisták fogadóhelyszínei, a vízelvezető mezőgazdasági utak a látogatók közlekedési útvonalai lettek. Az agrártevékenység és a turizmus találkozása a borrégióban új jövőképet adhat az itt élő népesség számára.
- A szőlő- és bortermelés a regionális földrajzi munkákban az agrártermelés szűk részeként jelenik meg. Az önálló, borvidékeket bemutató munkák többsége inkább történeti, földrajzi jellegű, amelyek általában a XX. század elejéig vagy közepéig tekintik át a térség szőlészeti borászati fejlődését.

A mezőgazdaság stratégiai fontosságú ágazat, még akkor is, ha a foglalkoztatásban és a GDP termelésében betöltött szerepe csökken. Éppen ezért az agrárgazdaságban végbement változások nyomán követésére és értékelésére óriási szükség van. Véleményem szerint az *agrárföldrajz megújulására* van szükség, hogy az elmúlt két évtizedben rendkívül elhanyagolt szakterület ismét a méltó helyére kerüljön. Ehhez a vizsgálati módszerek bővítésére, újszerűségére is szükség van. A leíró jellegű vizsgálatokat, ágazatspecifikus elemzésekkel, empirikus vizsgálatokkal, valamint az idegenforgalmi földrajz és szociálgeográfia módszereivel kell kiegészíteni. Az agrárföldrajzi vizsgálatok jövője szempontjából kiemelkedő fontosságúnak tartom, hogy szoros kapcsolat alakuljon ki a turizmusföldrajzzal (1. táblázat).

1. táblázat. Az agrárföldrajz és a borrégió vizsgálat közötti kapcsolat (szerk. MÁTÉ A.)

	Agrárföldrajz	Borrégió kutatás agrárföldrajza
Módszerek	<ul style="list-style-type: none"> • leíró jellegű • statisztikai adatok bemutatása 	<ul style="list-style-type: none"> • ágazatspecifikus elemzés • idegenforgalmi földrajz és szociálgeográfia módszereinek beépítése • empirikus vizsgálatok • interjúk • kérdőíves felmérés
Humán-erőforrás	<ul style="list-style-type: none"> • agrárfoglalkoztatás mennyiségi változása • agrárnépesség alulreprezentált vizsgálata 	<ul style="list-style-type: none"> • agrárfoglalkoztatás minőségi változása • borász tudása, ízlése, egyéni felkészültsége, szenvedélye a bor iránt • érzelmi kapcsolat • foglalkoztatási anomáliák (idény, kézi erő, fekete munka) • kulturális gyökerek • népességmegtartó erő
Ágazati erőforrások, eszközök	<ul style="list-style-type: none"> • mezőgazdasági területek adottságai • termőkörzetek leírása • termésmennyiség • termésátlag • technológia leírása • üzemszerkezet • tulajdonviszony • értékesítés • export – import • támogatások rendszere 	<ul style="list-style-type: none"> • terroir /termőhely értékelése • változás okainak feltárása • szőlőfajták kiválasztása • bor minősége • terméskorlátozás • hagyományos és modern technológia arányának kialakítása • családi gazdaságok sikerei • gazdasági modellek • bormarketing (értékesítés csatornái, módszerei, fogyasztási szokások, ár/érték arány)
Kiegészítő tevékenység		<ul style="list-style-type: none"> • borturizmus jelentősége • gasztronómia • szállásadás • kiegészítő szolgáltatások (rendezvények, aktivitás)
Intézményrendszer, területfejlesztés	<ul style="list-style-type: none"> • EU szabályozás • EU borreform törekvés • FVM rendeletek, törvények • agrár- és vidékfejlesztési stratégia 	<ul style="list-style-type: none"> • civil szervezetek szerepe • borrégió szervezeti kiépítése • regionális fejlesztési elképzelések • nemzetközi együttműködés • bor- és turizmusfejlesztési stratégia

2. A borrégió értelmezése, a Pannon borrégió létjogosultságának értékelése

- A földrajzi régió ismérveinek figyelembevételével jelenleg nem lehet földrajzi régióként definiálni a borrégiót, mivel nem képez természeti egységet, nincsenek természetes határvonalai, amelyekkel elválik a szomszédos régióktól, sőt kérdéses, hogy a Balatonboglári és a Hajós-Bajai borvidékkel kibővülve kellene esetleg a jövőjét megfogalmazni. A történelmi múltban kiformalódott közösségének, bár

vannak közös jellemvonásai és mint téregység alulról szerveződik, de hiányzik hozzá a régiós identitástudat.

- A 2004. évi XVIII. törvény alapján megfogalmazott borvidéki borrhéió *agrárrégióként* fogható fel. Amennyiben 2007–2008 során megszületik a Pannon Borvidéki Borrhéió szabályozása, akkor olyan gazdasági körzet lesz, amely a szőlő-bor ágazat gazdasági kapcsolatrendszerét foglalja magába. A földrajzban azonban pusztán ágazati alapon nem értelmezhető a régió.
- A Pannon Borrhéió Egyesület célkitűzéseinek figyelembe vételével úgy vélem, hogy a borrhéiót *formális kultúrrégióként* lehet megfogalmazni, amely sajátos természeti, agrár és borkulturális jegyek ötvözetével rendelkező kisebb területi egység, amelynek határai nehezen meghatározhatók.

A Pannon borrhéió létjogosultsága mellett szóló érvek:

- a borturizmus, bormarketing szempontjából nagy lehetőség
- alulról szerveződő kezdeményezés
- a belső kapcsolatteremtés már létrejött a Pannon Borrhéió Egyesület révén
- a borutak a borrhéió legerősebb térségi összetartó elemei
- erős civil kezdeményezések és támogatottság jellemzi a négy borvidéket
- több sikeres pályázatot valósítottak meg közösen a borutak
- a terroir szempontrendszer alapján megállapítható, hogy a terület természeti és társadalmi adottságai alapján komplex
- a borászati termelés kiterjesztése igényli a nagyobb területi egységben való gondolkodást
- a régiós specialitások, amelyek az identitást erősíthetik (év borászai, sajátos termékek: Szekszárdi Bikavér, Szekszárdi Kadarka, Pécsi Cirflandi, Villányi Portugieser)

A Pannon borrhéió létjogosultsága ellen szóló érvek:

- a borvidékek közötti erős területi elzárkózás
- a borvidékeken belüli széthúzás
- nincs identitástudata a borrhéiónak
- nincs egységes, összefüggő terület
- nincs központja
- ágazati régió nem tekinthető földrajzi régiónak
- óriási különbségek, anomáliák a borrhéión belül (fajtaszerkezet, termelés, turisztikai kapacitások)
- nem organikus keretek között fejlődött ki a borrhéió
- a szőlészet nem gondolkodik borrhéióban

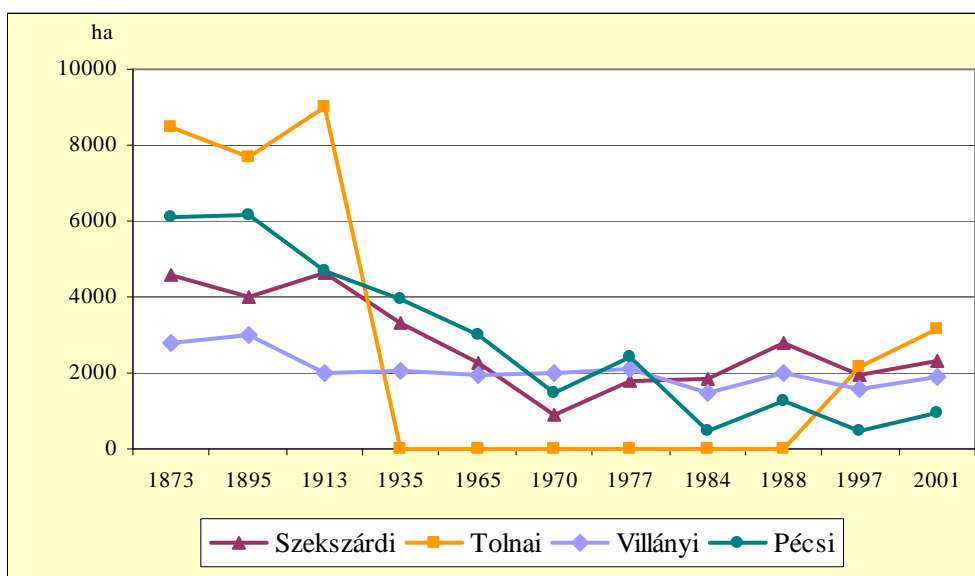
3. A terroir, vagyis a termőhelyek természetföldrajzi adottságai, a borvidékek szőlőterületének mennyiségi és minőségi változásai, szőlő- és bortermelésének időbeli, szerkezeti változásai

Az agrárföldrajzon belül a szőlő- és bortermelés vizsgálatához dolgoztam ki javaslatokat, mivel az ágazat teljes átalakulása és rohamos fejlődése megköveteli a szemléletváltást. Véleményem szerint szükség, hogy az agrargeográfia értelmezze és

alkalmazza a *terroir* (*termőhely*) kifejezést, mint komplex földrajzi tércategóriát, valamint használja a hozzá kapcsoló elemzési módszert, így a szőlő- és bortermelés természeti alapja mellett a történeti, társadalmi, gazdasági, turisztikai háttérének vizsgálatára is sor kerül. A terroir több tényező: a talaj, a klíma, a bor, a borkultúra, a történelem és a vincerél közötti kapcsolat összessége és egymásra hatása, tehát a szőlészet és borászat valamint a földrajz és az agrár földrajz közös fogalmáról van. A terroir kifejezés komplexitása alkalmas arra, hogy a borvidékeket ennek szellemében vizsgáljam, valamint értelmezem a hasonlóságokat és a különbségeket:

- A makroklimatikus (csapadék, hőmérséklet) és talajtani adottságok közel hasonlóak.
- A termőterületek annak ellenére lecsökkentek, hogy a borvidékekhez tartozó települések száma folyamatosan növekedett (1., 2., 3. ábra).
- Fekvés tekintetében a Tolnai borvidék adottságai a legkedvezőtlenebbek, mivel igen jelentős a síkvidéki területeinek aránya (22 %).
- Az ültetvények kitettsége a Villányi és Szekszárdi borvidéken a legkedvezőbb, míg a Tolnai borvidéken a legkedvezőtlenebb.
- Talajerózió szempontjából a Szekszárdi és Tolnai borvidék (Tolnai-Hegyhát), valamint a Pécsi borvidék Versendi körzete a legveszélyeztetettebb.
- Alapvetően a Szekszárdi és a Villányi borvidék alkalmas dűlőszelektált borok készítésére és a dűlőkre alapozott eredetvédelem kialakítására.

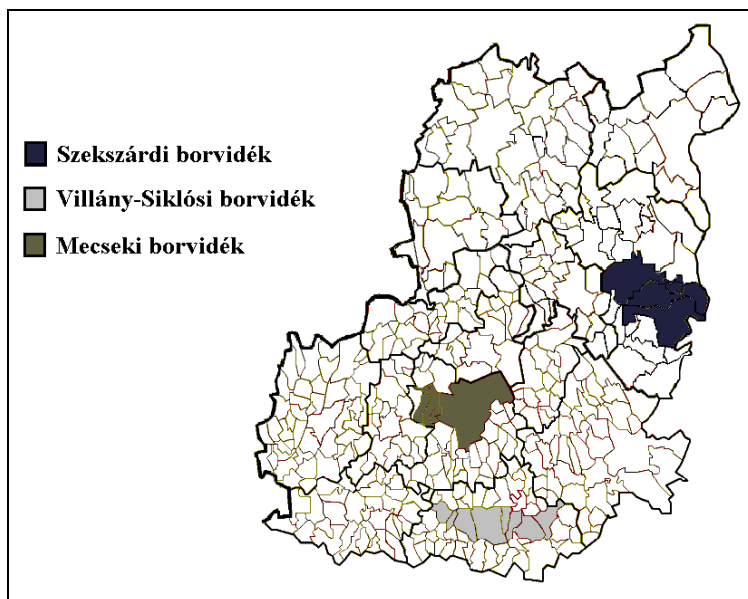
Tolna és Baranya megye bortermelését vizsgálva jól látható, mennyire ingadozó a térség bortermelése, amelynek okai a fent említettekben rejlenek. Az okok közül az időjárás változékonysága tudja egyik évről a másikra a legjelentősebb különbségeket kialakítani. Az 1965 és 2004 közötti időszak bortermelése összességében csökkenő tendenciát mutat, amely a szőlőterület csökkenésével is összefügg, azonban a termésnövekedés kisebb mértékű, mint a területi veszteség mértéke (1. ábra).

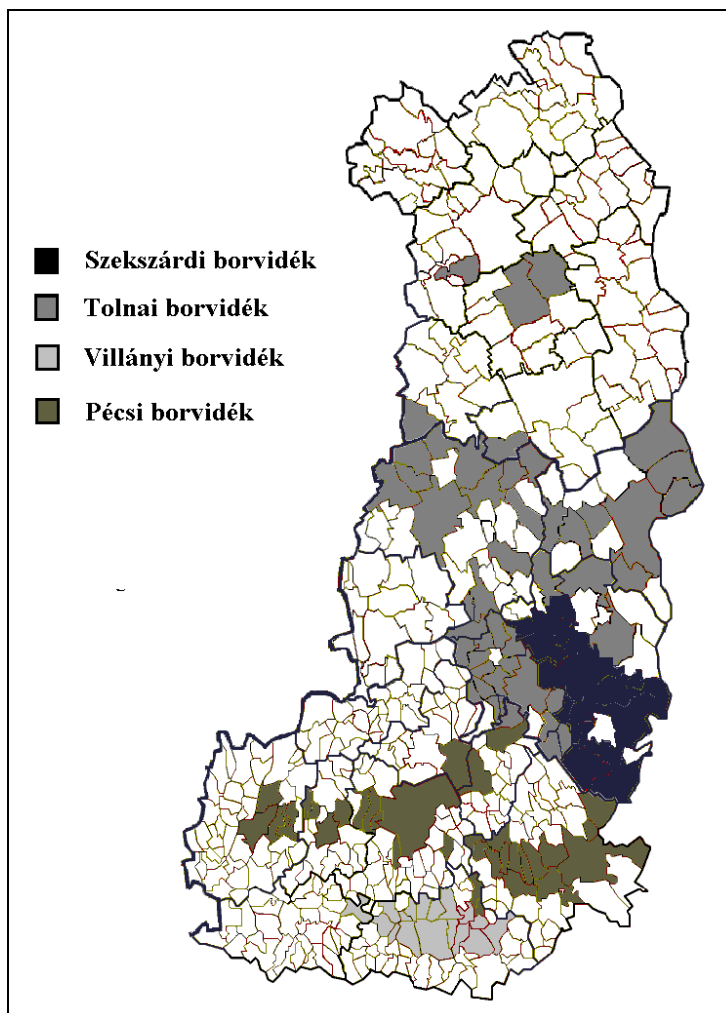
1. ábra. A borvidékek területének változása 1873 és 2001 között (ha) (szerk. MÁTÉ A.)

(Szőlőtermelés. Községsoros adatok 1873-1965; CSEPREGI P. – ZILAI J. 1973, TÖRÖK S. 1978; CSEPREGI P. – ZILAI J. 1988; HERPAY B.-NÉ 1998; PINTÉR L. szerk. 2002a alapján)

Megjegyzés: A Tolnai borvidék területi adatai nem értelmezhetőek 1935-1988 között, a jogi szabályozás változása miatt területének egy része betagozódott más borvidékbe, illetve elvesztette borvidéki rangját 1997-ig.

2. ábra. A borvidékek települései 1936-ban (70000/1936. FM rendelet alapján szerk. MÁTÉ A.)

3. ábra. A borvidékek települései 2006-ban (9/2006. FVM rendelet alapján szerk. MÁTÉ A.)

A Villányi és Szekszárdi borvidék előnye, hogy a szocializmus időszakában kialakult állami gazdaságok és termelő szövetkezetek olyan szakembergárdát neveltek ki, akik a rendszerváltozás után önálló vállalkozásokat hoztak létre, illetve ezek a nagyüzemek

alkalmassá váltak a privatizálásra. A *Villányi borvidéken* a 1980-as évek végén már megjelentek a mai legnevesebb borászok vállalkozás kezdeményei (pl. első palackozott borok). Ezek a borászok a kárpótlás és a privatizáció beindulásakor már céltudatos jövőképpel rendelkeztek, tudták, mely területeket érdemes megszerezni, és nyitottak voltak a modern borászati technológia adaptálására. Emellett úgy vélem, hogy a sváb gyökereknek meghatározó szerepe van a nagyobb vállalkozó szellem jelenlétében, mindemellett a borturizmus korai megjelenését is ösztönözték a német kapcsolatok és tapasztalatok. A *Szekszárdi borvidéken* ez a folyamat csak az 1990-es évek elején indult el, éppen ezért a kedvező területek megszerzése is kitolódott, amely az ültetvények drágulását, és széttagoltságát idézte elő. Valószínűleg 1993 után, – amikor Vesztergombi Ferenc az „év bortermelője” lett – eszmélnek fel Szekszárdon, hogy a borászatban van perspektíva. A Szekszárdi borvidék termelői a szőlő- és bortermelés élvonalához tartoznak, azonban a borturisztikai szolgáltatások terén még jelentős lemaradásban vannak. A két borvidék óriási szerencséje, hogy a nemzetközi és idővel a hazai fogyasztási szokások is a vörösborok irányába tolódtak el, így egyre nagyobb igény volt és van a piacon a minőségi vörösborokra.

A *Tolnai és a Pécsi borvidék* nagy hátránya, hogy évszázadok óta a Szekszárdi és Villányi borvidék árnyékában termeltek (pezsgőgyártásnak, nagyüzemeknek alárendelve), és a szocializmus időszakában sem alakult ki olyan állami gazdaság, amely a termelésüket összefogta volna, sőt inkább szétaprózták őket hobbi kertté. Másrészt nincs határozott, önálló identitás tudatuk (lásd. névváltozások alakulása, területi kiterjedés bizonytalansága). Mintának tekintik a vörösboros borvidégeket, hiszen Tokajon kívül nincs sikeres fehérbort termelő borvidék, azonban a tapasztalatokat nem lehet teljes egészében adaptálni. Véleményem szerint éppen ezért hibás stratégia lenne ezeken a borvidékeken a – pillanatnyi divatot követve – kékszőlőfajták erőltetett telepítése. Ezt különösen a Pécsi borvidéken kellene megfontolni, hiszen a kis területet nem érdemes még több szőlőfajtaival szétaprózni. A Tolnai borvidéken az adottságoknak megfelelő fajtaszerkezetet kellene kialakítani, amelyben a kékszőlőfajták nem kerülnek túlsúlyba. A megfelelő minőségű és mennyiségű bor hiányában a Tolnai és a Pécsi borvidék borturizmusa csak korlátozottan tud kibontakozni.

A *harmadik szőlőrekonstrukció* államilag támogatott végrehajtása, különösen a Tolnai és a Pécsi borvidékek számára lenne rendkívül fontos, mivel itt vannak a legnagyobb lemaradások az ültetvények korszerűsítésében. A Villányi és Szekszárdi borvidék szőlőinek felújítása önerőből (a gazdák eladósodásával) és pályázati forrásokból már az 1990-es években elindult, ezek a fejlesztések azonban részleges eredményt hoztak, és nem teljeskörű sikert. A szőlőrekonstrukció felgyorsíthatja ezt a folyamatot és növelné a versenyképességet. Az Európai Unió szőlőkivágási politikájával szemben a szőlőterületek megőrzését és korszerűsítését tartom szükségesnek.

4. A terroir, vagyis a termőhelyek társadalomföldrajzi adottságai, az agrár foglalkoztatás sajátosságainak és szőlészeti, borászati üzemszerkezetének értékelése

Az egyéni gazdaságok humán erőforrása erőteljes előregedést mutat, alacsony képzettségük miatt viszont a versenyképességük is gyenge lábakon áll. A gazdaság tevékenységében a családtagok közül a feleségre és a nagyszülőkre lehet számítani. A

fiatalok közül kevesen válnak egyéni gazdálkodóvá, inkább elhagyják az agrárpályát az alacsony jövedelmek miatt, családi munkaerőként azonban besegítenek a szülők vállalkozásába, valamint a más szakterületen szerzett tudásukkal (közgazdaság, jog, stb.) közvetve segítik őket. Azok a fiatalok, akik főfoglalkozásként kapcsolódnak be a családi vállalkozásba, többségük agrár közép- vagy felsőfokú végzettséget is szereznek hozzá, vagy átképzik magukat erre a szakterületre. Úgy vélem, hogy a kiöregedő generációval összefüggésben az egyéni gazdaságok száma csökkenni fog, a fiatalok, pedig inkább eladják majd a földeket vagy kivonják a művelés alól, hiszen az Európa Unió ezt komoly összegekkel (1450–12300 €/ha) támogatja. Azoknál a gazdaságoknál, ahol lesz olyan fiatal generáció, aki szívesen átvinné a gazdaság működtetését, ott várhatóan a gazdálkodók képzettsége javulni fog, hiszen a hosszútávú megélhetés reményében új modern szemlélettel versenyképesebbé kell tenniük vállalkozásukat a jelenleginél.

2. táblázat. Szőlőtermesztő gazdaságok száma, területe és átlagos területnagyságuk, 2003 (szerk. MÁTÉ A.)

Területi egység	Gazdasági szervezetek			Egyéni gazdaságok		
	száma (db)	területe (ha)	átlagos területnagyság (ha)	száma (db)	területe (ha)	átlagos területnagyság (ha)
Baranya megye	63	1246	19	11193	2159	0,2
Tolna megye	52	1375	26	11456	3170	0,28

Forrás: PINTÉR L. szerk. 2004.

A szőlőtermesztő gazdaság 0,5%-a gazdasági szervezet, 99,5%-a egyéni gazdaság (2. táblázat). A gazdasági szervezetek rendelkeznek a szőlőterületek egyharmadával. Az egyéni gazdaságok bár a szőlőterületek kétharmadát művelik, de átlagos területnagyságuk rendkívül elaprózott, így működési hatékonysága igen alacsony, inkább a hobbykert szintnek felel meg. Tehát a gazdaságok kb. 2%-a termel gazdasági hasznot a mezőgazdaság számára a régió szőlőterületeinek a felén.

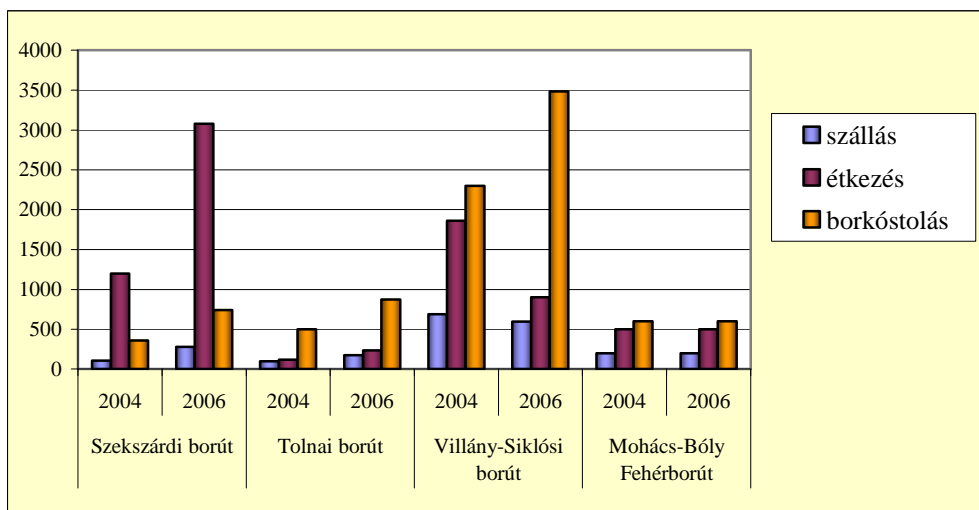
5. A borturizmus a borutak, kapcsolatának értékelése, a Tolna megyei lakossági és önkormányzati megkérdezések figyelembevételével

A borvidékek, borrégiók esetében a *borturizmus* az a terület, ahol az agrártermelés és a turizmus kapcsolata értékelhető, és sikeres együttműködésük hozzájárulhat a rurális térségek népességmegtartó képességéhez, tradíciók fenntartásához, gazdasági fejlődéséhez. A borturizmus a (Maslow-féle piramis, Mill-Morrison kiegészítésével) *szükségletpiramis* mind a hét szintjén jelentkező motivációk kielégítésére alkalmas, így képes megfelelni a turizmus új trendjeinek, amely a tömegturizmus helyett az újszerű, aktív, individuális igényeket kielégítő turisztikai termékeket részesíti előnyben. A vonzerők adatbázisba rendezése és értékelése jelenti az alapját a termékcsomagok kialakításának és a jövőbeli fejlesztési feladatok meghatározásának. Az általam összeállított „BOR-KUL-TÚRA” *leltár* alkalmas borturisztikai vonzerők összegyűjtésére, amelyek a bor, a kultúra és az aktivitás témakörbe csoportosíthatók (3. táblázat). A borturisztikai vonzerőleltárt rendszeresen kell frissíteni, hogy az aktuális változások nyomon követhetőek legyenek.

3. táblázat. „BOR-KUL-TÚRA” leltár, a borturisztikai vonzerőleltár elemei (szerk. MÁTÉ A.)

Bor	Kultúra	Aktivitás (Túra)
borvidék, termőhely domborzat, fekvés; klíma; szőlőültetvény; szőlőfajta; hangulat	városok történelme; hangulata; szórakozási lehetőség	természetjárás védett területek; tanösvények; kiépített túra útvonalak
borászat hírneve; elérhetősége; pincefalvak, tradicionális pincék, présházak; új építésű borházak, látvány-pincék; borászati technológia; személyzet; fogadókészség	falvak nyugodt környezet; falusi vendéglátás; tradíciók; népművészeti értékek	kerékpározás kerékpárutak, parkolók, kölcsonzók
	múzeum, kiállítás, tájház multimédiás technológia; látogatóbarát, többnyelvűség	lovaglás, lovas kocsizás lovardák, lovas iskola, lovas kocsi
borász hírneve; személyisége	gasztronómia táj specifikus ételek; helyi termékek	vízi sportok jachtkikötők; vízitúra- pihenőhelyek
bortermék minőség, bormárkák; borverseny eredményei; választék; egyediség; ára	rendezvény fesztivál folklór, nemzetiségi; szüreti vásárok; gasztronómiai; zenei, művészeti; konferencia	gyógy- és élményfürdők egészségügyi szolgáltatás, kúrák, változatos élmény- elemek
borút minőség; választék; program csomagok; fogadó környezet, fogadó kapacitás; elérhetőség	történelmi emlékek vár, kastély; templom	golfozás golfpályák
	kézműves mesterség bemutató műhelyek	játékparkok gyermek-központú szórakoztatás
	legendák; híres személyek	egyéb hobbi tevékenység horgászat, vadászat

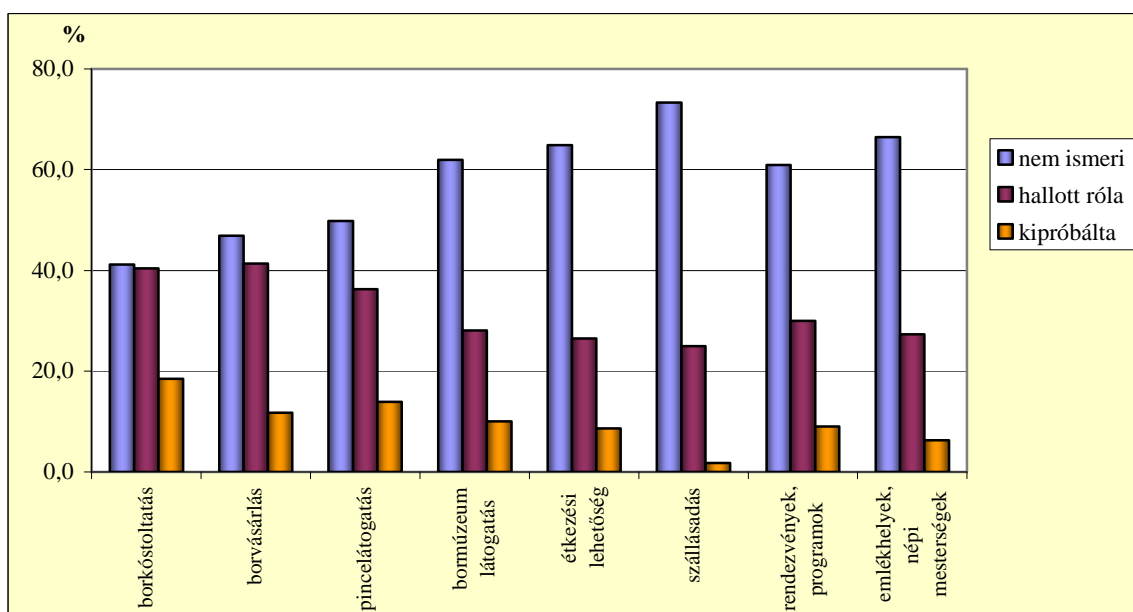
- A borutak együttműködése a térségi együttműködés legerősebb eleme.
- A dél-dunántúli borutak pályázati együttműködései erősítik a borrégiós törekvéseket.
- A borutak közötti együttműködés sokkal erősebb, mint a borvidékek közötti (hegyközségek közötti).
- Jelentős regionális különbségek vannak a négy borút tagságának összetétele, a szolgáltatások mennyisége és minősége között.
- A borturisták fogadására a villány-siklói borút a legfelkészültebb (legtöbb minősített szolgáltató, változatos szolgáltatások) (4. ábra).
- Az elmúlt 6 évben a szekszárdi borút zárkózott fel legjobban a villány-siklói borút mögé, melynek során különösen a gasztronómiát erősítette meg a borút, viszont szálláskapacitás fejlesztésében igen jelentős a lemaradása.
- A mohács-bóly fehérborút fejlődése megtorpant, szolgáltatáskínálata beszűkült.
- A tolnai borút taglétszáma a legkisebb, pedig a borrégió legnagyobb borvidéke áll mögötte, az elmúlt években fokozatosan fejlődött és bővült a kínálata, a legkiemelkedőbb eredményt sajátos módon a szálláskapacitás fejlesztésében érte el.
- A szekszárdi és tolnai borút eltérő kapacitásszerkezete jól kiegészítheti egymást, amennyiben összefogásuk megvalósul.

4. ábra. A borítai szolgáltatások kapacitása 2004 és 2006 között (szerk. MÁTÉ A.)
(Forrás: Borítai menedzserek)

6. Borturizmus helyzete és fejlesztési kérdései lakossági és önkormányzati kérdőíves felmérés alapján Tolna megyében

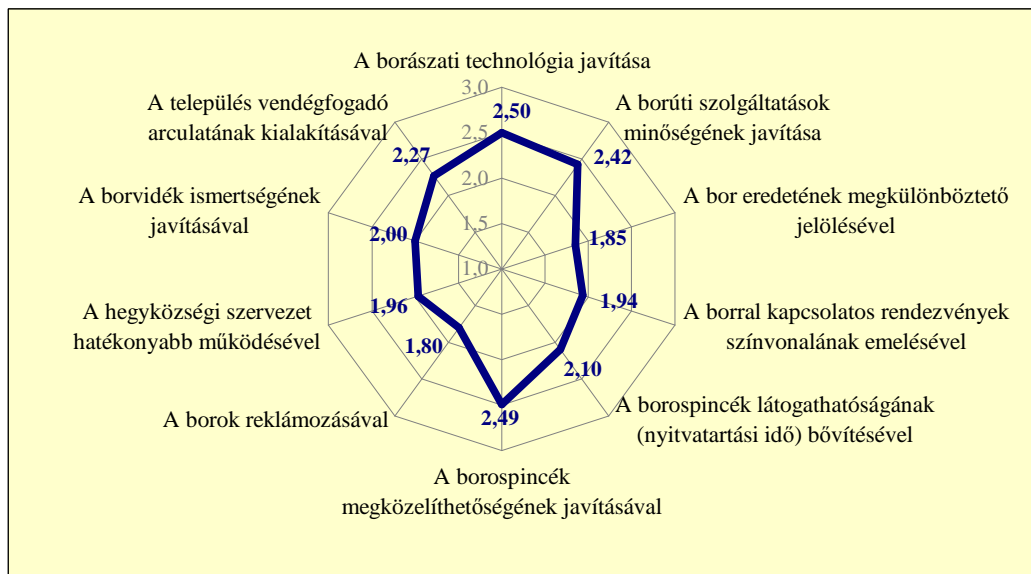
A lakosság válaszaiból kiderült, hogy kevesen használtak borítai szolgáltatást, éppen ezért a szolgáltatások többségét nem ismerik (40-70 %), illetve nem is hallottak róla (20-40 %). A lakosság jelentős része tehát nem ismeri a borítai tevékenységét, pedig jelentőségüket felértékelik, azt nemzetközi fontosságúnak tartják. A negatív tényezőket tovább erősíti, hogy a lakosság a helyi borítai (Szekszárdi, Tolnai) sem ismeri, így nem is fogják ezeket az élményeket ismerőseik, barátaiuk számára ajánlani. A helyi lakosság, mint marketing közvetítő csatorna nagyon szerény mértékben hasznosul (5. ábra).

5. ábra. A lakosság ismeretei Tolna megye borítai szolgáltatásairól (%) (szerk. MÁTÉ A.)

Az önkormányzatok esetében megállapítható, hogy a fejlesztési dokumentumokban alig szerepel a borturizmus, pedig jelentőségét ők is kiemelten kezelik. Kevés

együttműködést alakítottak ki azokkal a szervezetekkel, amelyek elősegíthetik a borturizmus fejlődését. A borturizmus támogatását rendezvényszervezéssel, kiadványkészítéssel, marketing tevékenységgel képzelik el, annak ellenére, hogy a borturizmus helyzetének javításában a vendégfogadó települési arculatot, és a szolgáltatók jobb megközelíthetőségét emelték ki. Az önkormányzatok marketing tevékenysége veszt hatékonyaságából, ha hiányzik a civil és vállalkozói szférával kialakított együttműködés és információcsere. Az önkormányzatok többsége még nem tisztázta, hogy mekkora szerepet vállal pénzügyileg, szervezetileg a borturizmus fejlesztésben (6. ábra).

6. ábra. Az önkormányzatok véleménye a borturizmus javításának lehetőségeiről (szerk. MÁTÉ A.)

7. A Pannon borrhéjio SWOT analízisének összegzése

A borrhéjio jelenlegi helyzetét és jövöbeli kilátását SWOT analízisben összegeztem. A *helyzetelemzés* alapján látható, hogy a Pannon borrhéjio meghatározó erőssége a természeti adottsága, amely az évezredes borkultúra alapja, a hagyományok (ünnepek, épített örökség) megörzése és újraélesztése, valamint az évszázadok alatt elért borászati sikerek, amelyek igazolják a megújulásra való készséget. Azonban számos társadalmi, politikai, gazdasági gyengeség és veszélyforrás teszi kérdésessé a borrhéjio jövöjét. A termelés alapja bizonytalan, az ültetvények állapota, szerkezete elavult, a szőlő- és bortermelési technológia hiányos, a gazdaságpolitika kiszámíthatatlan. Mindehhez párosul a humán erőforrás változó felkészültsége és alacsony vállalkozó szelleme, nagyfokú bizalmatlansága.

A *jövökép* azonban egyértelmű: a borrhéjio miharabbi létrehozása, versenyképességének növelése, a borászati és borturisztikai potenciáljának fejlesztése. A gazdasági siker érdekében a borgazdaság és turizmus térségi együttműködésére van szükség. Az alapstratégiának a minőség, a marketing és a partnerség hármas pillérére kell épülnie, a fejlesztési célokat ennek megfelelően kell kialakítani. A *fejlesztési feladatokat* a következő alpontokban lehet összefoglalni:

- *Szőlészeti, borászati és borturisztikai fejlesztések a minőség javítása érdekében.* A harmadik szőlőrekonstrukció tervszerű végrehajtása szükséges, valamint az

eredetvédelem kiterjesztése a minőségi termelés biztosítása érdekében. Fontos a települések, pincefalvak állapotának, fogadóképességének javítása, a megközelíthetőségük, infrastruktúrájuk fejlesztése. A borutak szolgáltatásainak bővítése, az egységes borturisztikai minősítési rendszer elterjesztése, a turisztikai információs táblarendszer kiépítése a borrhégióban a megbízhatóság garanciája lehet. A borvidékek szálláshely kapacitásának, és kiegészítő szolgáltatásainak minőségi javítására is szükség van. A vendégfogadó borászok, borászatok turisztikai, nyelvi, marketing képzése ajánlatos (MÜLLER I. [szerk.] 1997, 2003). A garantált, rendszeres borúti programcsomagok kialakítása, a rendezvények minőségi fejlesztése a vendégkör és turisztikai szezon bővülését hozhatja.

- *Marketingtevékenység megvalósítása.* A bor többet jelent alkoholos italnál, élelmiszernél, hiszen ma a fogyasztók életstílust, hobbit, szórakozást, emocionális értékeket, élményeket kapcsolnak hozzá. A borrhégió és borainak imázsépítését ennek figyelembevételével kell kialakítani (HAJDU I.-né [szerk.] 2004, 2005). Szükség van a kiadványok minőségi javítására, a borutak, borászatok, szolgáltatók közvetlen Internet elérhetőségének kialakítására, a tartalmak folyamatos frissítésére. Fontos feladat a helyi lakosság borkultúrához, borúti szolgáltatásokhoz kapcsolódó ismereteinek bővítése és bevonásuk a borúti programokba, rendezvényekbe.
- *Partnerség kiépítése.* A fejlesztések sikeres végrehajtásához a civil, a vállalkozói és az önkormányzati szféra hatékony együttműködésére, valamint a helyi lakosság fogadókészségére van szükség. A közösségi marketing tevékenység kialakításához, hazai és nemzetközi pályázati források elnyeréséhez össze kell hangolni a különböző érdekeket.

IV. A MUNKA TOVÁBBI IRÁNYAI

A témakör további vizsgálatához három egymásra épülő és egymást kiegészítő szintet lehet meghatározni:

1. Az első a *helyi/ lokális vizsgálatok szintje*, amely során a borvidékek részletesebb vizsgálatára is sor kerülhet a következő szempontok kiemelésével:
 - A borászati üzemszerkezeti struktúra fejlődésének, differenciálódásának vizsgálata a borvidékek borgazdaságairól készített felmérések és mélyinterjúk segítségével.
 - Az EU borreform hatásainak nyomon követése a borvidékeken.
 - A borturizmus és a helyi lakosság kapcsolatának értékelése, a borturisztikai forgalom mérése a borvidékeken. Kérdőíves megkérdezés segítségével vizsgálhatók a borturisztikai vendégkör mennyiségi és minőségi jellemzői, a helyi lakosság (bor)turisztikai érdeklődése és tájékozottsága.
 - Az Európai Unió és hazai támogatásokhoz kapcsolódó borturisztikai fejlesztési tervek és megvalósulásuk figyelemmel kísérése. A termékfejlesztések nyomon követése mellett fontos szempont, az önkormányzatok (bor)turisztikai fejlesztésekben betöltött szerepének értékelése, valamint a kapcsolódó pályázati és marketing tevékenység vizsgálata.
2. A második a *regionális kutatások szintje*, mely során a Pannon borrhéió megvalósíthatóságának vizsgálata valamint a borrhéión belüli innovációk és adaptációk értékelése kerül előtérbe:
 - A borrhéióban számos innovatív megoldást dolgoztak ki és valósítottak meg (minősítési rendszer, eredetvédelem, pinceépítési stílus, bormárkák, cégtípusok), amelyek mintát adtak és adhatnak a Pannon borrhéióban a fejlesztésekhez. Így a sikeres példák bemutatása mellett fontos a minták átadásának és a változásoknak a nyomonkövetése is. Külön figyelmet érdemel a Villányi eredetvédelem tapasztalatainak értékelése, esetleges adaptációjának vizsgálata.
 - A Pannon Borvidéki Borrhéió szabályzatának és működőképességének vizsgálata. A jogi szabályozás után a borrhéió termelési, fejlesztési, turisztikai együttműködésének, gyakorlati megvalósulásának értékelése. A hazai borrhéiók működési tapasztalatainak elemzése.
3. A harmadik a *módszertani szint*, amelyben az agrárföldrajz és a borturizmus vizsgálat módszertanának további fejlesztésére kerül sor külföldi példák hasznosításával és a nemzetközi kitekintés erősítésével.
 - A terroir szemlélet meghonosodásának vizsgálata a borrhéiókban, a borvidékek földrajzi elemzésében, fejlesztési programokban.

V. PUBLIKÁCIÓK ÉS KONFERENCIA-ELŐADÁSOK JEGYZÉKE

1. A disszertáció alapjául szolgáló publikációk

- MÁTÉ A. 2007: (in prep.) A „Pannon borrhégy” borútjainak összehasonlító értékelése. *Modern Geográfia*
- MÁTÉ, A. 2007: Wine tourism and wine routes in Tolna County. *Interdisciplinary Management Research III.*
- MÁTÉ, A. 2007: The situation of wine tourism in Tolna County. In: PAP, N. (ed.): *Tolna – a rural area in Central-Europe. Regional and local development in Tolna County, Hungary.* Lomart Publisher, Pécs, pp. 123-132.
- MÁTÉ A. 2007: A borturizmus szerepe Tolna megye turizmusában. In: GUBÁN P. – MELLES HAGOS T. – PAPP L. (szerk.): *Turizmus a nemzetgazdaságban.* PTE IGYFK, Szekszárd, pp. 52-68.
- MÁTÉ A. 2004: Tolna megye szőlő- és bortermelése Keleti Károly szőlészeti statisztikája alapján. *Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Főiskolai Kar Tudományos Közleményei* 6. pp. 91-115.
- MÁTÉ A. 2003: A Bikavér legendája. *Rubicon* 14. (1-2) pp. 40-41.
- MÁTÉ A. 2003: Adalékok a Szekszárdi borvidék történeti földrajzához. In: FRISNYÁK S. – TÓTH J. (szerk.): *A Dunántúl és a Kisalföld történeti földrajza.* PTE FI - NYF FT, Nyíregyháza-Pécs, pp. 226-237.
- MÁTÉ A. 2002: Segédanyagok a Dél-Dunántúli Régió borvidékeinek gazdaságföldrajzi vizsgálatához. *Data Geographica* 8. pp. 22-29.
- MÁTÉ A. 2002: Az egyházi birtokok jelentősége Szekszárd életében a XVIII. században. In: KOVARSZKI A. – LÁSZLÓ M. – TÓTH J. (szerk.): *Múlt, jelen, jövő – A településügy térben és időben.* Tiszteletkötet Kőszegfalvi György Professor Úr 70. születésnapjára. PTE TTK Földrajzi Intézet, Pécs, pp. 82-90.
- MÁTÉ A. 2002: A filoxéra megjelenése és hatása a Szekszárdi történelmi borvidékre. *Kutatási Füzetek. Európa és a magyarság a 18-20. században* 9. pp. 53-69.
- MÁTÉ A. 2001: A Szekszárdi borvidék kialakulását befolyásoló természetföldrajzi tényezők. In: KOVÁCS J. – LÓCZY D. (szerk.): *Vizek és az Ember.* Tiszteletkötet Lovász György Professor Úr 70. születésnapjára. PTE TTK Földrajzi Intézet, Pécs, pp. 235-245.
- MÁTÉ A. 2000: A természeti adottságok szerepe a Szekszárdi borvidék kialakulásában. In: CSOMA ZS. – BALOGH I. (szerk.): 2000. *Millenniumi szőlős-boroskönyv.* A szőlő és bor Magyarországon. Agroiinform, Budapest, pp. 55-62.
- MÁTÉ A. 2000: A Szekszárdi borvidék fejlődése a II. világháború végétől napjainkig. In: GODÓ N. – TÓTH J. (szerk.): *Földrajzi tanulmányok a pécsi doktoriskolából II.* PTE TTK Földrajzi Intézet, Pécs, pp. 199-220.

Konferenciakötetben megjelent publikációk

- MÁTÉ A.** 2006: A borturizmus helyzete Tolna megyében. In: AUBERT A. (szerk.): *Fejlesztés és képzés a turizmusban*. II. Országos Turisztikai Konferencia tudományos közleményei. PTE TTK FI, Pécs, pp. 278-288.
- MÁTÉ A.** 2006: A harmadik szőlőrekonstrukció létjogosultsága a Szekszárdi borvidéken. In: SZENTMARJAY D. – TÓTH J. (szerk.): *Geográfus Doktoranduszok VI. Országos Konferenciája*. PTE TTK FI, Pécs, pp. 93-105.
- MÁTÉ A.** 2001: A Szekszárdi borvidék rendszerváltozás utáni gazdasági helyzete. In: RAKONCZAI J. (szerk.): *Magyar Földrajzi Konferencia 2001*. SZTE TTK Természetföldrajzi Tanszék, Szeged, pp. 1-6.
- MÁTÉ A.** 2000: A rendszerváltozás gazdasági hatásai a Szekszárdi borvidékre. In: FÜLEKY GY. (szerk.): „A táj változásai a Kárpát-medencében a történelmi események hatására.” III. Nemzetközi Tudományos Konferencia, Budapest-Gödöllő, pp. 238-242.

2. A disszertáció alapjául szolgáló konferencia előadások kötet megjelenése nélkül

- MÁTÉ A.** 2007: A „Pannon borrhíó” borturizmusa. *I. Magyar Turizmusföldrajzi Szimpózium*, Kodolányi János Főiskola Budapesti Oktatási Központ, 2007. 09. 07.
- MÁTÉ, A.** 2007: The relationship between wine tourism along the Lower-Danube and the „Pannon wine region”. „Danube - Area Cohesion” I. EU Interregional International Scientific Conference, College of Dunaújváros, Dunaújváros, 4-5. 07. 2007.
- MÁTÉ A.** 2005: A szőlőtermelés, borkészítés hatása a Szekszárdi borvidékre, mint termőtájra. *MTA Tájföldrajzi Albizottság Szimpózium*, Szekszárd 2005. 05. 06.
- MÁTÉ A.** 2004: A turizmus fejlesztése a Tolna megyei szőlő és bor kapcsán. „Magyarország 2004 után: Kihívások a terület- és településfejlesztésben” Nemzetközi Konferencia, PTE, Szekszárd, 2004. 09. 23-25.
- MÁTÉ A.** 2004: Borturizmus Tolna megyében. *Tudomány Napja 2004 Konferencia*, PTE IGYFK, Szekszárd, 2004. 11. 8.

3. Egyéb publikációk

- MÁTÉ A.** – PAP N. 2007: Tematikus utak szerepe a terület- és településfejlesztésben. In: PAP N. (szerk.): *Területfejlesztés a gyakorlatban*. Lomart Kiadó és a PTE TTK FI Politikai Földrajzi és Területfejlesztési Tanszék, Pécs, pp. 169-190.
- MÁTÉ A.** – MOHOS M. 2003: *Borvidék a Fertő partján*. kézirat, MTA Veszprémi Területi Bizottság pályamű, 75 p.
- MÁTÉ A.** 2002: Az ökoturizmus jelentősége és hatása a Duna-Dráva Nemzeti Parkra és vonzáskörzetére. In: AUBERT A. (szerk.): *Kutatás a turizmusban. A turizmus aktuális kérdései Magyarországon*. Országos Turisztikai Konferencia 2002, PTE TTK Földrajzi Intézet Turizmus Tanszék, Pécs, pp. 254-265.
- MÁTÉ, A.** 2001: Wird es internationale Weinregion entlang dem Neusiedlersee sein? In: DROZG, V. (Hrsg.): *Grenzgebiete*. 10. Tagung der Geographen aus der Universitäten in Maribor, Bayreuth, Graz, Plzen und Pécs. Maribor, pp. 137-143.